

FÁBIÁN GYÖRGY–KOVÁCS LÁSZLÓ IMRE

Az arányosság újabb dimenziói

Az 1990-es és az 1994-es magyar parlamenti választások eredményeinek összehasonlító elemzése

BEVEZETÉS

Felesleges hangsúlyoznunk, hogy az 1994-es választást fokozott érdeklődéssel várta a magyar közvélemény. E várakozás politikai motívumainak taglalása nem tárgya dolgozatunknak. Arra azonban utalnunk kell, hogy a politikatudomány művelői számára szakmai kihívást jelent a második szabad parlamenti választás is. Az 1990-es adatok elemzése lehetőséget adott arra, hogy a hazai kutatók sora foglalkozzon a választás különböző aspektusaiival, a „választási tudományok” óriási nemzetközi irodalmának elméleti és metodikai tanulságaira építve szinte a semmiből teremtve meg a hazai kutatás alapjait. E vizsgálatok eredményeinek összefoglalását meg sem kísérelhetjük, hiszen tematikájuk rendkívül gazdag. Csak példaként: a magyar választási rendszer kialakítása mögött meghúzódó politikai megfontolások feltárása, a választói magatartásra ható tényezők bemutatása, a választási eredmények és a politikai rendszer, illetve a pártrendszer kölcsönhatásának elemzése egyaránt fontos kutatási területekké váltak. Az 1994-es választás teremtette lehetőség egyben kötelezettség is: kontrollálhatók az 1990-es tapasztalatok alapján az elmúlt években kimunkált – különösen az általánosítás igényével megfogalmazott – szakmai álláspontok. Annál is inkább fontos a két választás összehasonlító elemzése, mivel jellegében eltérő eseményekről van szó: az 1990-es „founding elections”, az 1994-es már inkább „free elections” volt. A „founding elections” kifejezést O’Donnell és Schmitter használta az egyes latin-amerikai és dél-európai országok demokratikus átalakulását megalapozó, az új politikai rendszer kereteit megteremtő

első választás specifikus jellegének megnevezésére (O'Donnell-Schmitter 1986: 61). A fogalmat a közép-európai átmenet kapcsán először Bogdanor (1990) alkalmazta. A „free elections” viszont inkább az új berendezkedésen belüli alternatívák közötti választást jelent. A magyar szóhasználat e különbséget a „rendszerváltó”, illetve a „kormányváltó választás” kifejezésekkel érzékelteti.

A választási rendszer arányosságát vizsgáló vagy érintő publikációkat áttekintve ki kell emelnünk néhány megállapítást. Az első elemzések – különböző megfogalmazásban – általában utaltak az eredmények aránytalanságára, amelynek okaként elsősorban a 4 százalékos limitet jelölték meg (Schmidt 1990; Szoboszlai 1990). Szoboszlai György „mérsékelt arányosnak”, illetve kifejezetten aránytalannak értékelte a választási eredményeket (Szoboszlai 1990: 19; 1992: 541). Magunk – tőle részben eltérő számítási módszert követve – szintén az aránytalanságot hangsúlyoztuk (Kovács 1992; Fábián-Kovács 1994). Ezek a vélemények konkrétan az első választás eredményeire vonatkoztak.¹ A rendszer egészére vonatkozó általánosítás – egyetlen adatsor alapján – bizonyos kockázatot jelentett; e tárgyban nem véletlen az óvatos fogalmazás: „...a rendszer eredményezhet az 1990 évinél sokkal arányosabb mandátumeloszlást a jelenlegi jogi keretek között is. Mivel a pártrendszer lényegesen szilárdabb, mint induláskor, valamint azért is, mivel az erőviszonyok kiegyenlítettebbek, erősen valószínűsíthető egy ilyen arányossági javulás. Ez azonban nem változtat azon, hogy a jelenlegi rendszer aránytalansági hajlama igen számottevő” – írta Szoboszlai György 1993 őszén (Szoboszlai 1994: 54). Jelen dolgozat egyik szerzője egy évvel korábban így fogalmazott: „Amennyiben az egyéni kerületi rendszer továbbra is működik Magyarországon, és a pártok közötti erőviszonyok nem alakulnak át gyökeresen abban az értelemben, hogy a pártstruktúra a kétpártrendszer irányába fejlődne, akkor várhatóan mindig lesz egy párt, amelyik – az egyéni kerületi választások megnyerése révén – komoly előnyt fog élvezni. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a magyar választópolgárok többségének akarata így »egy az egyben« érvényesül, míg egy kisebbségé jelentősen felülértékelődik” (Kovács 1992: 63). Mindkét felvetés fontos elméleti problémát jelez: a választási eredmények proporcionalitása nem kizárólag a választójogi előírások függvénye, hanem a szabályok, a szavazatokban megnyilvánuló választói akarat és más tényezők bonyolult kölcsönhatásának következménye.

Ennek érzékeltetésére alkalmas a következő egyszerű séma. Tételizzük fel, hogy tíz választókerületben két párt jelöltjei küzdenek egymandátumos, relatív többségi szabályok szerint. Minden kerületben 120 választópolgár él, a választási aktivitás azonban kerületenként eltérő lehet. Az érvényes voksok száma összesen 1000, a két pártra jutó szavazatszám is állandó, az X pártnál 600, az Y-nál 400. Az eredményeket háromféle verzióban mutatjuk be.

I.	10 kerületben	X 60–60 voks	Y 40–40 voks
	Mandátumok	X 10	Y 0
II.	6 kerületben	X 70–70 voks	Y 30–30 voks
	4 kerületben	X 45–45 voks	Y 55–55 voks
	Mandátumok	X 6	Y 4
III.	6 kerületben	X 50–50 voks	Y 60–60 voks
	3 kerületben	X 80–80 voks	Y 10–10 voks
	1 kerületben	X 60–60 voks	Y 10–10 voks
	Mandátumok	X 4	Y 6

Az első változatban rendkívül nagy a rendszer aránytalansága, mert az „alig többségi” párt elviszi a mandátumok 100 százalékát. A II. példában az eredmények tökéletesen arányosak, a III.-ban viszont a kisebbségből lesz a parlamenti többség. Ennek kapcsán látható, hogy a kerületek eltérő választási aktivitása is fontos lehet a végeredmény alakulására nézve. A bemutatott három esetben „csupán” a pártok szavazóinak területi megoszlása változik. Nem túlzás tehát, hogy ebben a szisztémában nem csak az számít, ki hogyan szavaz, hanem az is, ki hol lakik.²

Véleményünk szerint akár nőtt, akár csökkent a választási eredmények aránytalansága az 1990-eshez képest, a fentebbi „előrejelzések” lényegüket tekintve egyaránt igazolódhattak. Hiszen – a rendszer aránytalanító hatásának jelzése mellett – mindkettőben a választói magatartás alakulására épült a prognózis. Szoboszlai a pártok közötti erőviszonyok kiegyenlítődésének függvényeként nagyobb arányosságot várt; Kovács erre kisebb esélyt látva, inkább a diszproporcionalitás fennmaradását jósolta.

Mindebből fakadóan e tanulmány kettős feladatra vállalkozik: az arányosság mértékében bekövetkezett esetleges változás kimutatása mellett szükségesnek tartjuk a változás okának vizsgálatát is. Olyan módszert kell alkalmazni, amely rávilágít arra, hogyan befolyásolta a proporcionalitást a szabályok módosítása (a limit felemelése), illetve a választói akarat átrendeződése.

Dolgozatunkban az 1994-es választási eredményeket arra a módszertani bázisra támaszkodva elemezzük, amelyet részletesen taglaltunk a *Politikatudományi Szemle* korábbi számában megjelent tanulmányban (Fábián–Kovács 1994). A „párhuzamos olvasás” kényelmetlenségét elkerülendő, a legfontosabb kiindulópontokat tézisszerűen itt is rögzítjük:

– Az arányosság kimutatására szolgáló sokféle számítási módszer a proporcionalitás más-más aspektusait érzékelteti, így többféle módszer együttes alkalmazása adhat komplex képet egy választási rendszerről. E helyütt a két legismertebbet, az arányossági együtthatót (jelölése A) és a Loosemore–Hanby deviációs indexet használjuk (jelölése D). Képletük: $A = s_i/v_i$, $D = (1/2) \sum |s_i - v_i|$; ahol s_i egy adott párt százalékos mandátumarányát (seats), a v_i pedig százalékos szavazatarányát (votes) jelenti.

– Az arányossági mutatók mindegyike a szavazatok és a mandátumok százalékos arányait kezeli alapadatként. A magyar választási rendszer „vegyes” jellege többféle szavazatszámítási módot tesz lehetővé: bázisként használhatók a listás szavazatarányok (1. táblázat SZ I. sora), az első érvényes forduló egyéni és listás voksai együttesen (SZ II. sorok), továbbá az összes leadott érvényes szavazat (SZ III. sorok). Megítélésünk szerint ez utóbbi adja a legpontosabb arányossági eredményeket. Az összehasonlítást könnyítendő, a Függelékben mindkét választás adatsorait közöljük.³

ELSŐ KÉRDÉS: NŐTT-E AZ ARÁNYTALANSÁG?

Az 1994-es választási eredmények legszembetűnőbb – és természetesen a legnagyobb érdeklődéssel kísért – változása az egyes pártok közötti erőviszonyok átrendeződése. Ez azonban a rendszer arányossága szempontjából nem feltétlenül releváns, hiszen a proporcionalitást mérő mutatók nem változnak, ha az egyes pártok „felcserélődnek”, de az egész rendszer támogatottsági struktúrája, továbbá a mandátumok megoszlása azonos marad. Az 1990-es és az 1994-es szavazatarányokat (1. táblázat) ebből a szempontból összehasonlítva: az MDF-et felváltotta az MSZP, az SZDSZ a helyén maradt, a kisgazdák korábbi pozícióját átvette az MDF, az MSZP-ét a kisgazdapárt, a Fidesz és az KDNP pedig helyet cseréltek. Nagyságrendi különbséget csak a győztes párt szavazatarányának növekedése okoz; jelentősebb csökkenést mutat az EGYÉB pártok (ideértve a függetleneket is) támogatottsága. Az öt másik parlamenti párt esetében az adatok igen hasonlóak – hangsúlyozva, hogy az egyes szavazatarányokhoz nem ugyanazon pártok tartoznak.

Ennek alapján az sem lenne meglepő, ha az 1994-es választás arányossága nem különbözne a korábbtól. Azonban a mandátumarányok már figyelmeztettek arra, hogy alapvető változás történt, hiszen a győztes párt 1990-es csaknem 43 százalékos részesedése majd 55 százalékra nőtt, s ezzel együtt érezhetően csökkent a 2. helyezett (az SZDSZ), valamint az EGYÉB kategória vonatkozó adata. Ez azt mutatja, hogy a közel hasonló szavazatarányok az 1990-estől eltérő mandátumokat eredményeztek. Így érthető a két választás arányossági mutatóinak különbsége. A jelzett három szavazatszámítási módszer alapján a Loosemore–Hanby index 1990-ben: I. 20,98; II. 21,20; III. 14,58 százalék; 1994-ben I. 21,15; II. 21,01; III. 18,28 százalék; tovább nőtt tehát az aránytalanság. Mértékére vonatkozóan jó összehasonlítási alap egyfelől az 1959–1992 közötti brit választások alapján számolt 14,86 százalékos átlagos mutató, ahol az egyes adatok 8,6 és 23,25 százalék között szóródnak; másfelől az 1966–1990 közötti osztrák választások 1,1-es legkisebb és 5,5-es legnagyobb adat melletti 2,88 százalékos átlagindexe (Fábián–Kovács 1994: 209–210). Ez a számítási mód azonban csak a rendszer egészének diszproporcionali-

tását méri; az aránytalanság belső struktúráját, pártok közötti eloszlását az arányossági együttthatók (2. táblázat) mutatják meg. Ezek vizsgálata további kérdéseket vet fel.

MÁSODIK KÉRDÉS: MIÉRT ARÁNYTALAN A RENDSZER?

Az egyéni kerületekben már az 1990-es választás alkalmával olyan aránytalanság alakult ki, amely nem kerülhette el az elemzők figyelmét. A 3. és a 4. táblázat adatai azt is megmutatják, hogy a második forduló tendenciája megváltozott: 1990-ben az MDF ennek révén tovább növelte előnyét, 1994-ben viszont az MSZP mandátumokat „vesztett”. Ettől függetlenül az egyéni eredmények Loosemore–Hanby indexe (mindkét forduló érvényes szavazatai alapján számolva) óriási: 34,23 illetve 47,20 százalék. Az aránytalanság 1994-es jelentős növekedésének láttán nem feledhetjük a bevezetőben leírt fiktív példánkat, mely szerint az egyéni kerületi rendszerben nemcsak a pártok támogatottsága, hanem a támogatók választókerületek közötti megoszlása is fontos tényező lehet. Kiemelendő ez azért, mert esetünkben az MSZP jelöltjeinek össztámogatottsága nőtt az MDF 1990-es vonatkozó szavazatarányához képest. Önmagában ez az aránytalanság csökkenését is hozhatná, a növekedés azonban úgy következett be, hogy a többléttámogatásból közel egyenlően jutott a választókerületek zömébe. (Elvileg elképzelhető lenne jóval erősebb regionális differenciák kialakulása, s így kiegyensúlyozottabb végeredmény is.) A rendszer maga nem változott, de a választói akarat és a szavazók területi megoszlása nagyobb aránytalanságot eredményezett.

Az összeredményekre vonatkozó arányossági együttthatók szerint a győztes pártok felülreprezentáltsága mintegy másfélszeres. Ez nagyobb, mint amekkorát a közismerten aránytalan brit rendszerben egy párt az utóbbi tíz választás során valaha élvezett; illetve soha elő nem fordult az arányos osztrák választási rendszerben (Kovács 1992: 59–60).

Könnyen belátható, hogy a győztes magyar pártok felülreprezentációjának oka döntően az egyéni kerületi rendszer. A 4. táblázat adatai világosan mutatják, hogy itt sikerült az MDF-nek, illetve az MSZP-nek olyan – szavazatarányuk alapján nem indokolt, de a szisztémából könnyen fakadó – előnyre szert tennie, amely meghatározta összesített pozícióikat is. Mindkét választás részeredményeit ismerve immár bizonyítottnak tekinthetjük, hogy az egyéni kerületi rendszer olyan mértékű aránytalanságot okoz, amelyet az arányosító-kompenzációs mechanizmusok a győztes párt esetében nem tudnak kiegyenlíteni.

Az arányossági együttthatók azonban arra is figyelmeztetnek, hogy az egyéni választás során 1994-ben kialakult nagyobb aránytalanság az összesített eredmények szerint 1990-hez képest nem növelte a győztes párt előnyét. Ez az I. és a II. számítási mód szerint minimálisan csökkent, a III. szerint minimálisan nőtt – gyakorlatilag tehát nem

változott. Így az MSZP ma nincs jobban felülreprezentált helyzetben a törvényhozásban, mint korábban az MDF volt.⁴ Tehát a listás rendszer a második választás alkalmával nagyobb mértékben tudta lefaragni az egyéni kerületekben kialakult „egypárti” dominanciát. Ez – és a következő alfejezetben feltáruló probléma – indokoltá teszi a kompenzációs mechanizmusok működésének részletes vizsgálatát.

HARMADIK KÉRDÉS: MIKÉNT ARÁNYTALAN A RENDSZER, AVAGY, MILYEN AZ ARÁNYTALANSÁG BELSŐ STRUKTÚRÁJA?

Az általunk legrealisabbnak ítélt III. számítási mód szerint (tehát az összes leadott érvényes szavazat figyelembevételével) – eltekintve most az MDF kiugró felülreprezentáltságától – 1990-ben öt parlamenti párt képvisellete arányosnak mondható. A győztes tehát az EGYÉB pártok rovására kerül erősen felülreprezentált helyzetbe; rajta kívül minimálisan felülreprezentált a 2. és 3. helyezett SZDSZ és FKgP; alig alulreprezentáltak a többiek. 1994-ben viszont a (szavazatarányuk szerinti) középpártok, az SZDSZ és az MDF mutatói alatta maradnak a kisebbeknek. Utóbbiak pedig ugyanolyan arányosan képviseltek, mint 1990-ben. Ennek alapján úgy tűnik, hogy a rendszerben lévő kompenzációs mechanizmusok 1990-ben még biztosítani tudták a 2–6. helyezettek csaknem arányos képviselését, de 1994-ben már nem.

A brit és az osztrák adatokkal való összevetés alapján érdekes tendencia rajzolódik ki. Nagy-Britanniában az egyéni kerületi választási szisztéma – két kivételtől (1959 és 1966) eltekintve – a két nagy pártot reprezentálta felül a többi rovására. Az arányos rendszerű Ausztriában a két nagyobb párt szintén mindig kedvező helyzetbe került; természetesen e két ország eredményei között a felülreprezentáltság mértékét tekintve jelentős különbségek vannak (Kovács 1992: 59–60). Az 1990-es magyar adatok szerint e tekintetben nincs eltérés a három ország között, viszont 1994-ben nálunk megjelenik a csak egy pártot (a győztest) felülreprezentáló rendszer. Úgy véljük, hogy e jelenség okára is a magyar listás választási szisztéma egyes elemeinek alaposabb vizsgálata deríthet fényt.

A listás szint

A pártlistás szavazás bevezetése egyrészt közvetlenül megjeleníti a magyar választási rendszerben az új politikai struktúra leglényegesebb elemét, a többpártrendszert. A választási eljárás oldaláról nézve viszont az egyéni kerületi rendszer okozta aránytalanságot van hivatva csökkenteni; ennek érdekében sajátos, kettős kompenzációs mechanizmust működtet. Egyrészt „önmagával” kompenzál, mert – a képviselői helyek nagyobb hányadának várhatóan arányosabb elosztásával –

további lehetőséget ad a mandátumszerzésre. Ezen belül az egyéni vesztesek egy részét töredékszavazataik hasznosításával megint „helyzetbe hozza”. Azonban nem mindenkit: nem ad újabb lehetőséget a függetleneknek, továbbá azoknak a pártoknak, amelyek nem tudtak országos listát állítani, valamint azoknak, amelyeknek ez sikerült, de nem érték el a bekerülési küszöböt. Mindebből világos, hogy választási rendszerünk listás része – tekintettel kompenzációs funkciójára – összességében nem is lehet arányos (5. táblázat). A kérdés az, hogy az adatok tanúsága szerint kinek a javára aránytalan, illetve mely elemében alakul ki az aránytalanság.

A kerületek szintje

A területi listás mandátumok elosztására vonatkozó szabályok áttekintése alapján az várható, hogy a rendszer eme része a nagyobb pártokat fogja preferálni. Ennek oka, hogy viszonylag kevés az egy területi listán (a megyében) elosztható mandátumok száma, így azokból csak a nagyobb pártoknak jut. E mozzanat aránytalanító szerepét Szoboszlai György is hangsúlyozza. Egy másik ilyen elemként említi a 2/3-os szabályt (Szoboszlai 1994: 53). Érdemes ennek hatásmechanizmusát bemutatni, mert e módszert a közvélekedés inkább „könnyítő”, a kisebb pártoknak kedvező megoldásként tartja számon. Holott az elsődleges mandátumelosztás utáni lépcsőben a kétharmados határ legtöbbször megakadályozza az összes mandátum kiosztását. Ennek következménye, hogy jelentős a területi listákon megmaradó mandátumok száma: 1990-ben 32, 1994-ben 27. Hozzátesszük, hogy a területi listák elosztásánál alkalmazott kvóta – az első lépcsőben az egy mandátum eléréséhez szükséges szavazatszám – meghatározása szintén a mandátumszerzést nehezíti. A lehetséges megoldások közül a magyar választójog a Hagenbach–Bischoff kvótát használja, amely az eljárás során a mandátumok eggyel megnövelt számát tekinti hányadosnak. Ennél ugyan van „szigorúbb” módszer (Hare), de „enyhébb” (Imperiali) is (Mészáros–Szakadát 1993: 52–53). Amennyiben az eredeti legnagyobb maradék szerinti eljárást alkalmaznák – tehát, kiiktatva a kétharmados határt, lehetővé tennék az összes területi mandátum kiosztását, ráadásul ez a kisebb kvóta alapján történne –, akkor az itteni listás eredmények aránytalansága valóban csökkenne: a Loosemore–Hanby index a tényleges változatban 1990-ben 18,13; 1994-ben 17,11 százalék (6. táblázat); a fentebbi elosztási móddal 1990-ben 15,85; 1994-ben 12,66 százalék lenne.⁵

Kérdés, hogy a területi listákon kialakuló aránytalanság mely pártok javára módosítja az eredményeket. Kiinduló feltételezésünk az volt, hogy a nagyobb pártok járnak jól, s ezt mondja Szoboszlai György tanulmánya is (Szoboszlai 1994: 53). Az arányossági együtthatók azonban ezt nem teljes mértékben támasztják alá, mert nem követik lineárisan a szavazatarányokat (6. táblázat). Az 1990-es adatsor közel

esik várakozásunkhoz, hiszen a számok az 1–5. helyig csökkennek, de a legkisebb KDNP adata megközelíti a 4. helyezett MSZP-ét. Az 1994-es mutatók még inkább zavarba ejtőek, hiszen az első négy pártnál sem tükrözik az erőssorrendet, s az utolsó itt is nagyobb, mint az öt megelőzőé.

Bármennyire rendhagyó ilyet leírni egy empirikus elemzésben – ez a véletlen műve.⁶ Egyrészt, mert a területi listás mandátumelosztás nem az országosan, hanem az adott megyében szerzett voksok alapján történik, ezek viszont arányukban és a pártok közötti sorrendjük tekintetében is eltérhetnek a globális eredményektől. A rendszer ezen elemében tehát a megyék mint önálló választói közösségek szavaznak, s ehhez rendelődik hozzá az oda „telepített” mandátumok megosztása. Másrészt a második lépcsőben (a kétharmados szabály alkalmazásakor) – ha marad még elosztható mandátum – képviselői helyet nem biztos, hogy az a párt szerez, amelyik a megyei erőssorrendben következik. Hiszen itt már nem a támogatottság mértéke dönt, hanem az, hogy a mandátumot még nem szerzett párt szavazatszámára nagyobb, vagy a már mandátumhoz jutottak maradékvoksa.⁷ (Az így elnyert mandátum „ára”, hogy a párt negatív töredékszavazatot visz tovább az adott megyéből.) A mandátumelosztás technikája tehát magában rejti annak lehetőségét, hogy a területi listákon a pártok nem szavazataik arányában kerülnek kedvezőbb helyzetbe. A bemutatott adatok pedig azt bizonyítják, hogy e lehetőség – ha nem is egyforma mértékben – mindkét választáson realizálódott. Ennek alapvető oka, hogy a pártok szavazatainak földrajzi megosztása a területi listák esetében is komoly befolyásoló tényező.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy az itt kialakult preferenciák teljes mértékben függetlenek az országos erőviszonyoktól, csak azt, hogy nem kizárólag azok függvényei. A területi listán elosztott mandátumok révén már megindul a kompenzáció, hiszen az erőfölény itteni érvényesülése semmiképp nem járhat olyan előnnyel, mint az egyéni kerületekben. Megkezdődik tehát a győztes párt pozícióinak „gyengülése”, és ezzel együtt a többiek felzárkózása. Egyetlen kivétel az EGYÉB kategória, hiszen az ide tartozók a listából részesülhetnek, így az egyéniben megszerzett képviselői helyeik a növekvő mandátumtömegben statisztikailag leértékelődnek. E tendenciák olvashatók ki a 4. és a 7. táblázat arányossági együtthatóinak összehasonlításából.

Az országos lista szintje

A területi listákat követő, végső mandátumszerzési lehetőség az országos lista. Ennek nyilvánvaló funkciója volna ezek után, hogy az egyéni kerületek vesztesei mellett a területi listán kialakult hátrányokat is kompenzálja. A 8. táblázat alapján látható, hogy a vonatkozó arányossági együtthatók itt sem mutatnak egyenes összefüggést a

pártok erőssorrendjével. De nem is fordított a viszony, bár kétségtelen, hogy a győztes párt mindkét esetben a legrosszabb pozícióba került. Tehát az országos listás mandátumok eloszlásának preferencia-rendje is „keresztbe metszi” a kis párt–nagy párt relációt. Ez azonban nem az itt alkalmazott d’Hondt-rendszer következménye; az adatok „összevisszaságának” oka, hogy a mandátumelosztás alapja a területi listák és az egyéni kerületek töredékszavazatainak összesítésével kapott számok sora, amelyek semmiképpen nem mutathatnak korrelációt a szavazatarányokkal. Ha a pártok töredékszavazatai alapján számítjuk ki az arányosságot, egyértelmű, hogy a rendszer ezen eleme önmagában gyakorlatilag teljesen proporciónális, minimális mértékben kedvezve az ilyen értelemben nagyobb pártoknak (9. táblázat). A kompenzáció tehát nem a rendszeren belüli torzulás által jön létre, hanem a töredékszavazatok szerinti erőssorrend érvényesítése révén.

Fontos kérdés ezért, hogy mely párt(ok)nak van sok töredékszavazata? Az egyik „forrás”, a listás töredékvokok nagysága alapján a pártok 1990-ben így követik egymást: Fidesz, MSZP, KDNP, MDF és SZDSZ; 1994-ben: KDNP, SZDSZ, Fidesz, MSZP, MDF és FKgP. A kisebb pártok pozíciója tehát mindkét esetben kedvezőnek mondható. (Ne feledjük azonban: ahol eldől, hogy a pártoknak mennyi listás töredékszavazata lesz, jelentős a véletlen szerepe is.) Sok egyéni töredékszavazatra viszont annak a pártnak van reménye, amelyik több jelöltet tudott indítani, s bár ezek végül nem nyertek, viszonylag sok voksot szereztek. Az adatok azt mutatják, hogy itt a nagyobb pártok kerülhetnek előnyösebb helyzetbe – kivéve természetesen az egyéni választás győztesét (a részletes adatokat lásd a 10. táblázatban).

További fontos kérdés, hogy a fenti két elem közül melyiknek a hatása erősebb. Logikus az volna, hogy az egyéni kerületeké, hiszen a pártok a listás mandátumok megszerzése után szavazataik nagyobb hányadát „használják fel”. Az egyéni kerületekben ugyanis a győztes voksain kívül valamennyi (limit fölötti) párt szavazata megmarad és hasznosul. Az adatok e feltételezést is alátámasztják. Amennyiben a hat párt töredékvoksainak összegét tekintjük 100 százaléknak, ezen belül a listás rész aránya 1990-ben 20,28; 1994-ben 20,52 százalék. A töredékszavazatok négyötödének forrása tehát az egyéni kerületi szisztema.

Úgy véljük, ezután megfogalmazható a magyar választási rendszerben lévő bonyolult kompenzációs rendszer második eleme, az országos lista működésének fő jellegzetessége. Egyik elemében (a listás töredékek révén) inkább a kisebb, a másik elemében (az egyéni töredékek révén) inkább a középpártokat preferálja, s a végső kompenzáció e két mozzanat eredőjeként alakul ki. Ezen belül pedig az egyéni töredékszavazatok tekintetében erősebb pártok kerülnek viszonylag kedvezőbb helyzetbe.

Eddigi okfejtésünk alapján már világos, hogy az összeredmények szintjén miért nem növekszik érezhetően az 1994-ben elsöprőbb egyéni győzelmet arató párt erőfölénye. Ennek az oka, hogy kompen-

zációs pozíciói az MDF 1990-es adataihoz képest jelentősen romlottak. Egyfelől kisebb a területi listás eredmények alapján számított arányossági együtthatója, holott listás szavazataránya mintegy 8 százalékkal jobb. Ez – mint már tudjuk – lehet a „szerencsétlen” szavazatmegoszlás következménye. Az MDF 1990-ben tíz megyéből vitt tovább negatív töredékszavazatot, az MSZP 1994-ben csak ötből; az MDF ötlet több mandátumhoz jutott a másodlagos – kétharmados szabály szerinti – elosztási lépcsőben, ahol a véletlen szerepe általában bizonyított. Ezzel összefüggésben az MDF-nek 56 907 listás töredékszavazata volt, az MSZP-nek 108 201; az utóbbinak csaknem kétszer annyi voksa, összes szavazatainak több, mint 6 százaléka nem hasznosul a területi listán, míg az előbbinél ez az arány 4,7 százalék.

Azt is kimutattuk, hogy a második kompenzációs körben (az országos listán), ahol az MSZP több listás töredékvoksa megjelenik, ezeknek jóval kisebb súlya van, mint az egyéni kerületekből származóknak. Ez utóbbi tekintetében pedig a párt annál rosszabb pozícióba kerül, minél nagyobb arányú az ottani győzelme. Ennek eredményét reisztrálják az országos listák arányossági együtthatói: 1990-ben MDF 0,44; 1994-ben MSZP 0,24. A listás szféra mindkét elemének együttes hatásaként „olvad” jobban 1994-ben az MSZP előnye, mint korábban az MDF-é. Így válnak érthetővé a listás összeredmények vonatkozó adatai (5. táblázat), melyek szerint a győztes párt arányossági együtthatója 0,96-ról 0,86-ra csökkent. (Mindez nem változtat azon a tényen, hogy a „megmaradó” felülreprezentáltság mindkét esetben nagyon magas.)

A középpártok adatait a fenti logikai sor szerint vizsgálva már nem ilyen egyértelmű tendenciák rajzolódnak ki. A területi listán az SZDSZ pozíciója gyengült 1990-hez képest, a 3. helyezetté (FKgP, illetve MDF) erősödött (6. táblázat). Ez tükröződik töredékszavazataikban is: itt az SZDSZ helyzete minden vonatkozásban kedvezőbb, a 3. helyezetté egészen valamelyest kedvezőtlenebb lett (10. táblázat). A listás mandátumok egészére vonatkozó arányossági együtthatók (5. táblázat) így gyakorlatilag nem változtak. Az SZDSZ 53, illetve 50 listás mandátumot szerzett, a harmadik párt pedig mindkét esetben 33-at; ezen belül valamelyest módosult a két forrásból származó képviselői helyek száma: az SZDSZ-nél az országos listás rész 23-ról 25-re nőtt, a harmadik pártnál 17-ről 15-re csökkent. Mindez azt mutatja, hogy a középpártok kompenzációs pozíciói számottevően nem térnek el az 1990-estől. Esetükben viszont éppen ez vezetett az alulreprezentációhoz. Ugyanis sokkal nagyobb hátrányt kellett volna „ledolgozniuk” a listás módszer révén, mint az első választás alkalmával. Akkor az SZDSZ az egyéni kerületekben szerzett 37 mandátumával 0,8-szeres, a 3. párt 11 mandátumával 0,59-szeres reprezentációs szintről indult. 1994-ben a vonatkozó adatok sorrendben: 16 mandátum és 0,39 arányossági együttható, illetve 5 mandátum és 0,21 arányossági együttható (4. táblázat). Mi okozta ezt a behozhatatlan hátrányt? Az egyéni kerületi szisztéma azon sajátos-

sága, amely szerint a pártok támogatottságának mértéke mellett döntő lehet a támogatók földrajzi koncentrációja is. Korábban tisztáztuk, hogy a győztes párt eredménye szempontjából milyen jelentősége van annak, hogy nagyobb szavazataránya egyenletesebb területi eloszlással párosult. Ugyanez a momentum okozta, hogy a középpártok az egyéni kerületekben – lényegében azonos szavazatarányuk ellenére – 1994-ben sokkal kevesebb mandátumhoz jutottak. Itt is azt kell mondjuk: „szerencsésebb” szavazatmegoszlás több mandátumot eredményezhetett volna. Jó példája ennek az 1990-es szituáció, amikor az SZDSZ egyes régiókra jellemző nagyobb támogatottsága révén számos kerületben tudott győzni.⁸

A kisebb pártok reprezentációjának változatlansága ezek után nem meglepő. Mindkét választáson minimális egyéni kerületi bázisról indultak, és közel hasonló (1994-ben valamivel nagyobb) kompenzációs előnyhöz jutva ugyanolyan helyzetbe kerültek. Az eredmények illetően alakulása arra enged következtetni, hogy az egyéni kerületekben kialakult mandátumeloszlás nem csak a győztes párt pozíciói szempontjából meghatározó eleme a képviselő arányosságának, hanem a többi szereplő, így az egész rendszer tekintetében is.

NEGYEDIK KÉRDÉS: MIÉRT CSÖKKENT AZ EGYÉB PÁRTOK KÉPVISELETE?

Az arányossági együttathatók szerint az EGYÉB politikai szereplők esélyei tovább romlottak, mégpedig jóval nagyobb mértékben, mint együttes támogatottságuk. Ennek két összetevője van. Egyik az egyéni kerületi választás eredményeinek alakulása. Innen kerülhet független képviselő a parlamentbe; ez 1990-ben hatnak sikerült, 1994-ben már egynek sem. Az első egyéni fordulóban a függetlenekre leadott szavazatarány 1990-ben 6,96; 1994-ben 2,26 százalék volt, a második forduló vonatkozó adatai 1,94 és 0,47 százalék. Ez a visszaesés jelezheti a magyarországi többpártrendszer megszilárdulását abban az értelemben, hogy a választók jobban bíztak a pártok jelöltjeiben.⁹

Ugyancsak az egyéni kerületi választás révén szerezhetnek mandátumot a limit alatt maradó pártok. E téren nincs jelentős változás: korábban egy, most két ilyen mandátum született, ebből az egyik (Zwack Péteré) sokpárti támogatással. Az egyéni kerületi szférát tehát az utóbbi választáson még inkább a parlamenti pártok uralták. E tendencia okainak feltárása a választói preferenciák kialakulásának vizsgálata révén történhet, így nem tárgya e tanulmánynak.¹⁰

Az EGYÉB kategória erősebb alulreprezentáltságának másik összetevője a listás eredmények alakulása, és ezzel szoros összefüggésben a magyar választási rendszerben alkalmazott jogi küszöb. Előljáróban rögzítsük, hogy a limit 4-ről 5 százalékra való felemelésének e tekintetben nem volt közvetlen hatása, mert 1994-ben a listás szavazatarányok szerint nincs olyan párt, amely e két érték között

lenne; a „kiesőket” a korábbi kisebb küszöb sem engedte volna mandátumhoz jutni. (Csak jelezzük, hogy a limit emelése viszont befolyásolhatta a választói magatartást: e pártok potenciális támogatóinak egy részét – szavazatuk hasznosulásai esélyének növelése érdekében – a nagyobb pártok felé terelhette.)

A limit beépítése a magyar választási rendszerbe a törvény megszületése óta szakmai viták tárgya. Kritikusainak többsége az első választás után a „politikai etika” talajáról kifogásolta; az esélyegyenlőség, végső fokon a demokrácia csorbításának szimbólumát látva benne. Az arányosság és a limit összefüggéseiről szóló elemzések a diszproporcionalitás egyik okaként tartják számon.

Szoboszlai György bemutatja az alkalmazott küszöbök különböző típusait, majd kiindulópontként leszögezi: „A küszöbértékek nyilvánvalóan torzítják az arányosságot.” A magyar jogi küszöb közvetlen hatása a listás szférában jelentkezik, melynek aránytalansága több tényező együttes következménye, de „mégis leginkább a 4 százalékos küszöb okozza, ami által elvész az összes listás szavazat 15,8 százaléka, csaknem 780 ezer szavazat”. Az összeredmények tekintetében a limit „a rendszer aránytalanságának lényeges forrása”, kiegészülve az egyfordulós egyéni kerületi szisztéma okozta torzulásokkal. A magyar választási rendszer diszproporcionalitásáért tehát „részben” a limit felelős, hiszen „nagy valószínűséggel jelentős aránytalanságot eredményez” (Szoboszlai 1994: 52–54).

Egy korábbi elemzésben e tanulmány egyik szerzője hasonló megállapításokat tesz (Kovács 1992). 1993 decemberében írott közös tanulmányunkban pedig arra az álláspontra jutottunk, hogy az aránytalanság egyik forrása a sok elvesztett szavazat, amely „nemcsak a vitatott 4 százalékos határ, hanem az eredményességi küszöb következtében szinte elkerülhetetlen második forduló és az egyéni kerületek töredékszavazatainak hasznosítása, valamint a listaállításra vonatkozó szabályok együttes következménye” (Fábián–Kovács 1994: 214).

Az idézett vélemények azonban arra a kérdésre nem adnak választ, hogy pontosan milyen mértékben járul hozzá a küszöb a magyar eredmények aránytalanságának kialakulásához. Szoboszlai fentebb idézett tanulmányában találunk egy hipotetikus adatsort, amely a mandátumok „szuperarányos” (Sz. Gy. kifejezése) elosztását tartalmazza. Eszerint 15 párt jutott volna be a parlamentbe, a sor végén a szűken hatezer voksot magáénak mondható Somogyi Keresztény Koalíció egy mandátumos eredményével. Az azonban a szavazatarányok alapján is világos volt, hogy a limit alatti szervezetekre „jutó” mintegy 16 százaléknyi mandátum más pártokhoz került. Tisztáznunk azt kell, hogy ezért a küszöb milyen mértékben felelős. Ez csak akkor derülhet ki, ha végigfuttatjuk a mandátumelosztást az egész rendszeren úgy, hogy megtartjuk az érvényes előírások minden elemét – kivéve a jogi küszöböt. Változatlan marad tehát az egyéni kerületek eredménye, mert ez a 4, illetve az 5 százalékos limittől teljesen függetlenül alakul ki.¹¹ A listás mandátumoknál már nem ilyen egyértelmű a

helyzet, hiszen a limit nemcsak az országos, hanem a területi mandátumszerzésből is kizárja az azt el nem érő pártokat. Megvizsgálva mindkét választás megyénkénti eredményeit, azt találtuk, hogy egyetlen esetben sincs olyan küszöb alatti párt, amelynek szavazatszáma elérné az adott megye kvótájának kétharmados határértékét. A limit tehát a területi listás mandátumok elosztását sem érintette. Ebből következően az érintett pártok csak az országos lista révén juthattak volna képviselőhez. Töredékszavazataik száma pedig gyakorlatilag megegyezik a listás és az első érvényes egyéni fordulóban szerzett voksaik összegével – kivonva ebből az egyéniben győztes egy, illetve két képviselőre jutó szavazatok mennyiségét. Mindezek alapján a limit nélküli lehetséges eredmények a 11. táblázat szerint alakulnak.

A Loosemore–Hanby indexek jól mutatják, hogy szó sincs arányos képviselőtről. Ez annak alapján is világos, hogy az EGYÉB pártok összesen 1990-ben 26; 1994-ben 20 mandátumtöbbletbe jutottak volna, ami az összes képviselői helyek 6,73, illetve 5,18 százaléka; ez jóval elmarad szavazatarányaiktól, vagyis alulreprezentált helyzetük így is nyilvánvaló. Figyelemre méltó továbbá, hogy míg 1990-ben az országos listán szereplő pártok limit nélkül mind mandátumot szereztek volna, 1994-ben az MSZP – csekély támogatottsága miatt – még ebben az esetben sem.

Tény viszont, hogy így a rendszer valamivel arányosabb lett volna. A tényleges eredmények aránytalansági indexe a III. számítási módszer alapján 14,58, illetve 18,28 százalék; ez így 13,24-re és 17,76-ra módosulna. A diszproporcionalitás valódi értékét 100 százaléknak tekintve, a limit nélküli adat 1990-ben 91,81; 1994-ben már „csak” 97,15 százalék. Véleményünk szerint ebben rejlik a válasz feltett kérdésünkre: a jogi küszöb mindkét alkalommal – számunkra is meglepő módon – minimális mértékben játszott szerepet a magyar választási rendszer aránytalanságának kialakulásában.

ÖSSZEGZÉS

Az első és a második választás eredményeinek komparatív vizsgálata során végigkövettük azokat a mozzanatokat, amelyek aránytalan választási eredményekhez vezethetnek. Kimutattuk, hogy az 1994-es diszproporcionalitás valamivel meghaladja a korábbi. Immár az is világossá vált, hogy ebben nem csak a limit felemelése, hanem maga a jogi küszöb alkalmazása sem játszik lényeges szerepet. A választójogban pedig ettől eltekintve semmilyen változás nem történt. Mitől nőtt mégis az aránytalanság? A rendszer egyes elemeinek vizsgálatánál általában arra a következtetésre jutottunk, hogy a választói akaratnak változatlan szabályok közepette is igen komoly hatása van az eredmények proporcionalitására. E mozzanat értelmezhető úgy, mint a választás szereplőinek támogatottsági struktúrája, amelynek fontos eleme nemcsak a támogatottság mértéke, hanem annak területi meg-

oszlása is. Dolgozatunk elején az X és az Y párt reprezentációs differenciáiról bemutatott példa ez utóbbi tényező fontosságát az egyéni kerületi szisztémában már megelőlegezte. A két magyar egyéni választás adatai mindezt a fikció világa mellett a realitás szintjén is megerősítették. A listás mandátumok sorsát befolyásoló belső törvényszerűségek szintén arra a végső következtetésre vezettek, hogy a szavazatok „szerencsés” megoszlása itt sem elhanyagolható tényező. Ezek után megkockáztatható az a konklúzió, amely szerint az aránytalanság növekedésében a pártok támogatottsági struktúrájának változása, s ezen belül a győztes párt szavazatarányának növekedése és a támogatók adott területi megoszlása játszott döntő szerepet.

JEGYZETEK

- ¹ Megjegyezzük, hogy Salamon László szerint az 1990-es választások alkalmával az arányosság követelménye szinte maradéktalanul érvényesült (Salamon 1992). Érveinek részletes cáfolatát lásd Fábíán–Kovács 1994: 213.
- ² Hogy mindez nemcsak fikció, azt a regionális „törpe-pártok” brit példája igazolja. 1992-ben a Plaid Cymru a szavazatok 0,5 százalékával 4 mandátumhoz jutott, így arányossági együtthatója 1,22, ami magasabb, mint a két nagy párt vonatkozó adata. Az Észak-Írországban működő Ulster Unionist Partynak 1983-ban 2,11-es arányossági együtthatója volt (0,8% szavazat, 11 mandátum). A Munkáspárt pedig az 1974. februári választáson kevesebb szavazattal több mandátumot szerzett, mint a konzervatívok (Fábíán–Kovács 1994: 206, 220).
- ³ Az előző tanulmány megírása idején még nem állt rendelkezésünkre megfelelő számítógépes háttér, így az 1990-es adatokat „kézi” számítással dolgoztuk fel. Azóta megtörtént a gépi feldolgozás, melynek eredménye néhány ponton különbözik a korábban közlötöktől. Az eltérések mértéke oly csekély, hogy a levont következtetéseket nem érinti. Ebben a tanulmányban már a módosított – reményeink szerint hibátlan – adatsorok szerepelnek.
- ⁴ A parlamenti erőviszonyok alakulása, s így az egész politikai rendszer szempontjából nem elhanyagolható, hogy ezzel az MSZP elérte az abszolút többséget. Ez azonban a proporcionalitás tekintetében nem jelent minőségi különbséget.
- ⁵ Könnyen előfordulhatna viszont, hogy a listás rendszer e részelemének arányosítása a kompenzáció tekintetében diszfunkcionális következményekkel járna. Amennyiben ugyanis az itteni nagyobb proporcionalitás az egyéniben amúgy is erősebb pártoknak kedvezne, akkor a kisebbek hátránya halmozódna. E probléma részleteinek felderítése további vizsgálatokat igényel.
- ⁶ Utaltunk arra, hogy a magyar rendszer számítási technikája eltér az ún. eredeti legnagyobb maradék módszerétől; de „logikája” nagyon hasonló ahhoz. Az eredeti szisztéma matematikai vizsgálata alapján a Mészáros József–Szakadát István szerzőpáros figyelmeztet: „...az eljárás olyan, hogy nem veszi figyelembe a »múltat«, tehát nincs semmi kapcsolat az első, illetve a második elosztási kör eredményei között. A legnagyobb maradék elve szerint a második körben bárki (kis párt, nagy párt egyaránt) nyerhet mandátumot. A szavazatok »szerencsés« eloszlásának, tehát a véletlennek ezáltal nagyobb a szerepe” (Mészáros–Szakadát 1993: 55–56.).
- ⁷ Ez nem azonos a töredékszavazattal. A maradékszavazat az elsődleges mandátum-elosztás során felhasznált voksok és a területi listán szerzett összes szavazat különbsége.

- ⁸ A szavazatok 1994-es halványabb területi differenciáltságának okait feltárni izgalmas feladat, de jóval túlmutat az arányossági vizsgálat keretein.
- ⁹ E tekintetben óvatosságra int, hogy a szavazatarány visszaesése az induló jelöltek számának csökkenéséből is következik. 1990-ben az első fordulóban 192 független jelölt indult (volt választókerület, ahol őt!). 1994-ben csak 103; az egy jelöltre jutó átlagos szavazatszám 1761-ről 1186-ra változott. Az első választáson a második fordulóban még 11 független szerepelt, ebből 6 nyerni tudott. Utóbb csak hárman jutottak tovább és nem kaptak mandátumot.
- ¹⁰ Az arányosság problémájával való közvetett összefüggése miatt csak azt szögezzük le, hogy az a párt – az Agrárszövetség –, amely 1990-ben az Alföldön komoly regionális támogatottsággal bírt, nem ennek erősítését tette választási stratégiája alapjává, hanem „országos” párttá igyekezett válni. Ezzel nem az egyéni kerületekben kívánt versenytársává lenni a nagyobb pártoknak, hanem a limit elérése révén a listás mandátumokat célozta meg.
- ¹¹ A rendszerbe ezenkívül számos szelekciós küszöb épül be. Ezek egyike az egyéni kerületekben induló jelöltektől elvárt 750 ajánlás. Ha ez több vagy kevesebb, az eredmény is minden bizonnyal más lett volna. Ugyanez vonatkozik a listaállítási feltételek módosításának következményeire is.

HIVATKOZÁSOK

- Bogdanor, Vernon 1990. Founding Elections and Regime Change. *Electoral Studies*, IX, 4, 288–295.
- Fábián György–Kovács László Imre 1994. A választási rendszerek arányosságának egyes kérdései. *Politikatudományi Szemle*, (III) 3, 202–226.
- Kovács László Imre 1992. Voksok és mandátumok. Arányos-e a magyar választási rendszer? *Társadalmi Szemle*, (XLVII) 12, 58–63.
- Mészáros József–Szakadát István 1993. *Választási eljárások, választási rendszerek*. Budapest: A BME Szociológiai Tanszék kiadványai. 2.
- O'Donnell, Guillermo–Philippe C. Schmitter 1986. Convoking Elections (and Provoking Parties). In: O'Donnell–Schmitter–Whitehead (eds.) *Transitions from Authoritarian Rule*. Part IV, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 57–64.
- Salamon László 1992. Fórum a választási rendszerről a Magyar Közigazgatási Intézet szervezésében, 1992. március 4. *Magyar Közigazgatás*, (XLII) 12, 539–559. Salamon László írásban benyújtott hozzászólása.
- Schmidt Péter 1990. Választóitunk... (Széljegyzetek a választáshoz). In: Szoboszlai György (szerk.) *Parlament választások 1990. Politikai szociológiai körkép*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Intézet, 3–11.
- Szoboszlai György 1990. Választási rendszer és politikai tagoltság. In: (szerk.) *Parlament választások 1990. Politikai szociológiai körkép*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Intézet, 12–26.
- 1992. Fórum a választási rendszerről a Magyar Közigazgatási Intézet szervezésében, 1992. március 4. *Magyar Közigazgatás*, (XLII) 9, 539–559.
- 1994. A választási rendszer hatása a politikai tagoltságra. In: *Törésvonalak és értékválasztások*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 47–62.

FÜGGELÉK

1. táblázat

Szavazatok és mandátumok százalékos aránya Magyarországon (1990–1994)

1990							
	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP	EGYÉB
SZ I.	24,73	21,39	11,73	10,89	8,95	6,46	15,85
SZ II.	24,36	21,80	11,14	10,60	7,03	6,11	18,96
SZ III.	28,73	24,24	10,95	9,50	5,83	5,50	15,25
M	42,75	24,35	11,40	8,55	5,70	5,44	1,81
1994							
	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz	EGYÉB
SZ I.	32,99	19,74	11,74	8,82	7,03	7,02	12,66
SZ II.	32,13	19,18	11,88	8,35	7,21	7,38	13,87
SZ III.	35,86	21,87	12,74	7,64	5,99	5,47	14,20
M	54,14	17,88	9,84	6,47	5,70	5,18	0,52

Megjegyzés: SZ I.: a listás szavazatok alapján; SZ II.: a listás és az első érvényes egyéni kerületi forduló szavazatainak összesítése alapján; SZ III.: a listás és mindkét egyéni kerületi forduló szavazatainak összesítése alapján.

Forrás: Az 1990-es választásokra vonatkozó összes adatot a *Magyar Közlöny* 1990. 44. számában közzölt hivatalos eredmények alapján számoltuk ki. Az 1994-es alapadatokat a Belügy-minisztérium Választási és Informatikai Főosztálya bocsátotta rendelkezésünkre.

2. táblázat

Arányossági együtthatók (A) Magyarországon (1990–1994)

1990							
	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP	EGYÉB
I. 1,72	1,13	0,97	0,78	0,63	0,84	0,11	
II.	1,75	1,11	1,02	0,80	0,81	0,89	0,09
III.	1,48	1,00	1,04	0,90	0,97	0,98	0,11
1994							
	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz	EGYÉB
I.	1,64	0,90	0,83	0,76	0,81	0,73	0,04
II.	1,68	0,93	0,82	0,80	0,79	0,70	0,03
III.	1,50	0,81	0,77	0,88	0,95	0,94	0,04

Megjegyzés: Az I., II. és III. rovatok adatait az 1. táblázatban SZ I., SZ II. és SZ III. alatt közzölt szavazatarányok alapján számítottuk.

3. táblázat

Egyéni kerületi eredmények Magyarországon az első forduló alapján (1990–1994)

1990		MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP	EGYÉB
SZ %		23,93	22,02	10,67	10,26	5,12	5,80	22,20
M		80	63	11	3	5	4	10
M %		45,46	35,80	6,25	1,70	2,84	2,27	5,68
(A)		1,89	1,62	0,58	0,16	0,55	0,39	0,25
1994		MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz	EGYÉB
SZ %		31,27	18,62	12,03	7,88	7,38	7,73	15,09
M		160	12	1	0	1	0	2
M %		90,91	6,81	0,57	0,00	0,57	0,00	1,14
(A)		2,90	0,36	0,04	0,00	0,07	0,00	0,07

Megjegyzés: Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 35,31 százalék, 1994-ben 59,64 százalék.

4. táblázat

Egyéni kerületi eredmények Magyarországon mindkét forduló alapján (1990–1994)

1990		MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP	EGYÉB
SZ %		31,11	25,92	10,48	8,68	3,98	4,93	14,90
M		115	37	11	1	2	3	7
M %		65,34	21,02	6,25	0,57	1,14	1,70	3,98
(A)		2,10	0,81	0,59	0,06	0,28	0,34	0,26
1994		MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz	EGYÉB
SZ %		37,46	23,06	13,30	6,99	5,42	4,61	9,16
M		149	16	5	1	3	0	2
M %		84,66	9,09	2,84	0,57	1,70	0,00	1,14
(A)		2,26	0,39	0,21	0,08	0,31	0,00	0,12

Megjegyzés: Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 34,23 százalék, 1994-ben 47,20 százalék.

5. táblázat

Listás eredmények Magyarországon (1990–1994)

1990							
	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP	EGYÉB
SZ %	24,73	21,39	11,73	10,89	8,95	6,46	15,85
M	50	57	33	32	20	18	0
M %	23,81	27,14	15,72	15,24	9,52	8,57	0,00
(A)	0,96	1,26	1,34	1,39	1,06	1,32	0,00
1994							
	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz	EGYÉB
SZ %	32,99	19,74	11,74	8,82	7,03	7,02	12,66
M	60	53	33	25	19	20	0
M %	28,57	25,24	15,71	11,91	9,05	9,52	0,00
(A)	0,86	1,27	1,33	1,35	1,28	1,35	0,00

Megjegyzés: Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 16,77 százalék, 1994-ben 17,08 százalék.

6. táblázat

Arányossági együtthatók Magyarországon
a területi listás mandátumok megoszlása alapján (1990–1994)

1990						
	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP
(A)	1,34	1,32	1,13	1,07	0,74	1,03
1994						
	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz
(A)	1,28	1,13	1,22	1,26	0,56	0,79

Megjegyzés: Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 18,31 százalék, 1994-ben 17,11 százalék.

7. táblázat

Arányossági együtthatók Magyarországon az egyéni és a területi listás
mandátumok megoszlása alapján (1990–1994)

1990							
	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP	EGYÉB
(A)	1,82	0,98	0,83	0,53	0,57	0,67	0,15
1994							
	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz	EGYÉB
(A)	1,87	0,66	0,59	0,65	0,44	0,42	0,06

Megjegyzés: 1. Az így kiosztott mandátumok száma 1990-ben 296, 1994-ben 301. 2. Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 23,63 százalék, 1994-ben 31,25 százalék.

8. táblázat

Arányossági együtthatók Magyarországon az országos listás mandátumok megoszlása alapján (1990–1994)

1990						
(A)	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP
	0,44	1,19	1,61	1,83	1,48	1,71
1994						
(A)	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz
	0,24	1,48	1,50	1,46	2,34	2,17

Megjegyzés: Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 29,47 százalék, 1994-ben 37,41 százalék.

9. táblázat

Arányossági együtthatók Magyarországon az országos listás mandátumok megoszlása és töredékszavazatok alapján (1990–1994)

1990						
(A)	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP
	0,94	0,99	1,01	1,02	1,01	0,96
1994						
(A)	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz
	0,95	1,02	0,98	1,10	1,00	0,98

Megjegyzés: Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 1,08 százalék, 1994-ben 0,935 százalék.

10. táblázat

A töredékszavazatok százalékos megoszlása Magyarországon (1990–1994)

1990						
LISTÁS	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP
EGYÉNI	8,78	7,98	19,57	19,19	29,56	14,92
ÖSSZES	12,56	30,09	18,27	19,56	8,95	10,57
	11,79	25,62	18,53	19,48	13,13	11,45
1994						
LISTÁS	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz
EGYÉNI	14,39	23,10	7,03	5,99	29,37	20,12
ÖSSZES	7,19	30,23	20,77	14,44	13,06	14,31
	8,67	28,77	17,95	12,71	16,41	15,49

11. táblázat

Választási eredmények Magyarországon a jogi küszöb nélkül
(1990–1994)

1990

	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	Fidesz	KDNP		
MOL	7	17	12	13	8	7		
MÖ	162	88	39	28	18	18		
%	41,97	22,81	10,10	7,25	4,66	4,66		
	MSZMP	MSZDP	ASZ	LPSZ-VP	HVK	MNP	Független	
MOL	6	5	6	3	5	1	0	
MÖ	6	5	7	3	5	1	6	
%	1,55	1,30	1,81	0,78	1,30	0,26	1,55	

1994

	MSZP	SZDSZ	MDF	FKgP	KDNP	Fidesz		
MOL	5	19	12	8	11	10		
MÖ	207	63	35	23	19	17		
%	53,62	16,32	9,07	5,96	4,92	4,40		
	MP	KP	ASZ	MIÉP	MSZDP	EKGP	LPSZ-VP	NDSZ
MOL	6	4	4	2	1	1	1	1
MÖ	6	4	5	2	1	1	2	1
%	1,55	1,04	1,30	0,52	0,26	0,26	0,52	0,26

Megjegyzés: 1. MOL= a mandátumok száma az országos listáról, MÖ = a mandátumok száma összesen. 2. Az aránytalansági index (D) ebben az esetben 1990-ben 13,24 százalék, 1994-ben 17,76 százalék.